

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

№ 1 / 2016

серия ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ

**Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**

ISSN 1608-2206

6. Адамбеков С. Қожанасыр қақпасы: Әңгімелер, пьесалар. – Алматы: Жазушы, 1989. –384 б.
7. Будагов Р.А. Писатели о языке и язык писателей. – Москва, 1984, с.212

В статье дается краткая характеристика становление жанра комедия, история развития и природа жанра. В основу взяты и рассмотрены комедии С.Адамбекова и С.Мрожека, известных драматургов казахско-польской драматургии 1960-1990 годов. Анализированы тематико-идейные сходство и особенность сатирических комедии «Алтын табақтағы жылан» С.Адамбекова и «Кароль» Славомира Мрожека. Разносторонне было проанализировано своеобразное мастерство создания сатирических образов, также были учтены значимость языка образов в драматических произведениях, определены особенности речи двух драматургов.

The article gives a brief description of the formation of the genre of comedy, history of development and the nature of the genre. At the base considered 1960-1990 period Kazakh-Polish drama known playwrights S.Adambekov and S.Mrozhek are comedies. It analyzes the thematic and ideological similarities and feature satirical comedy «Алтын табақтағы жылан» of S.Adambekov's and «Кароль» of Slawomir Mrozek's. Versatile analyzed the peculiar skill of creating satirical images were also taken into account the importance of images in language dramatic works, defined features of speech of two playwrights.

ӘОК 821.512.122.

С. Дәрібайұлы
Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті
Алматы, Қазақстан

АҚЫН-ЖЫРАУЛАР ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ МҰСЫЛМАН ПАРЫЗДАРЫ ТУРАЛЫ ТҰЖЫРЫМДАР

Бұл мақалада ақын-жыраулардың өлең-толғауларындағы мұсылман парыздары туралы философиялық ой-тұжырымдары баяндалған. Адамзат тарихымен мәңгі бірге жасасып келе жатырган тақырыпты зерделеген ақын-жыраулар өз тыңдаушысын мұсылман парыздарынан гибрат алуға шақырады. Адамның Алла алдындағы ұлы миссиясы – жаратылысты, өзін жаратқан Иесін адастай тануға талпыну болып қала бермек. Дүние жаратылысының ұлы мақсатын жеткізуге тырысқан ақын-жыраулар жыр тыңдаған жсамагатты шын мәнінде ислам дінінің тұнық қайнарымен сусындалатты. Олар бұл ретте Құран аяттарына, Алланың соңғы елшісі Мухаммед (г.с.) пайғамбарымыздың хадистеріне және ислам ғұламаларының еңбектері мен орта гасырлық әдеби жәдігерлерге сүйенди.

Tірек сөздер: парыз, жыр, галам, иман нұры, дін, ислам негіздері, галам

Мұсылман баласы үшін ең басты парыз – Алланы жан дүниесімен тану, Оның барлығын, бірлігін, құдіретін түйсінү. Әлбетте, ораза үстап, намазға жығылу, қажылыққа барып, зекет беру секілді парыздардың Аллаға иман келтірмей тұрып қайырлы болуы мүмкін емес. Иісі қазакты имандылықша шақырып, хан Абылайдың абыройын асқақтатқан Бұқар жыраудың «Тілек» атты атты толғауын «Бірінші тілек тілеңіз, бір Аллаға жазбасқа»

деп бастауы дін мұсылман баласының арман-мұраты Жаратушымен бірлікте ғана баянды болатының анғартқан болатын. Жырау енді бірде:

Алла деген ар болмас,

Ақтың жолы тар болмас.

Тар пейілді кеңімес,

Кең пейілді кемімес [1,97], –

деп адамгершілік өлшемі Аллаға шексіз берілген амал-әрекеттермен негізделенетінін тұжырымдағ, іхсанды толық түсіндіреді. Шал ақынның өлеңдерінде де Жаратушы Иенің бірлігіне, Оның құдіретіне иман ету басты парыз саналғанын анғару қызын емес.

Тілеймін бір құдайдан әуелі иман,

Айрылсам иманымнан көрге сыйман,

Бере ғөр тілегімді, Хақ Тағала,

Құдай – ау, құдіретіңе жаным құрбан [2,95], –

деген өлең жолдары ақынның қандай істің бастауында да Алла Тағала тұратынын терең түсіндіре алғандығын көрсетеді. Бұл жолдарды Мәшнұр Жүсіп:

Аузында болсын дайым Құдай сөзі,

Таймасын қараарлықтан көңіл көзи.

«Бір!» деп, «бар!» деп илану – бізге парыз,

Ғаламға он сегіз мың патша – өзі! [3,126] –

деп салмақтай түседі. Аллаға деген інкөрлік, он сегіз мың ғаламның Иесінің құдіретіне бас ию қазақ әдебиетінің алтын ғасырына баланған мезгілдегі ақын-жыраулардың шығармаларында да өрісін кеңейтті.

Қазақ зиялыштарының басым бөлігі, соның ішінде ақын-жыраулар ұлттық құндылықтарды сақтап қалудың жолын ислам дінінің аясынан іздеді. Қазақтың қабырғалы ойын айтып, ақыл-дариясының қазынасына айналған Абайдың алдағы тірліктің тынысын:

Алланың өзі де рас, сөзі де рас,

Рас сөз ешуақытта жалған болмас.

Көп кітап келді Алладан, оның тәрті

Алланы танытуға сөз айырмас [4,212],

– деп Жаратушының жалғыздығын танытудан бастауы бекер емес. Алланың құдіретін танып, Оған мінәжат ету сарыны XIX ғасырда өмір сүрген сөз зергері Ақтан Керейұлының толғауында:

Лә-илана ил-Алла –

Мұхамед-Расул Алла –

Дәлелім мағруф Құраннан.

Фазылың артық Құдайым,

Бір өзіңе жылайын [5,181], – деп кәлимамен айттылған.

Адамды адамнан ерекшелейтін жалғыз қасиет жүргегінің имани нұрында, көкірек көзінің сәулесінде. Пенденеге екі дүниеде де азық болар дүние-пәні жалғандағы адамгершілік іс әрекеті. Тән азығын ғана емес, жан азығын алуға амал еткен пенденің иманы кәміл, көкірегі сәулелі. Иман нұры – еш нәрсемен өлшенбейтін, еш нәрсеге теңелмейтін иллаңи қасиет. «Иман – адам баласын екі дүниеде де бақытты ететін ғажайып тылсым қазына. Ұлы Жаратушы әу баста айналасына қарап Ұлы Иесін тапсын, танысын, иман етсін, Жаратушысының құдіретінің, ұлтылығының, шеберлігінің алдында таңғалып, бас исін деп мына дүниеге жіберген. Демек, Иман – адамның жаратылуының мән мағынасы, мына дүниеге жіберілуіндегі асыл мақсұты» [6, 3].

Діни-агартушылық поэзияның көрнекті өкілдерінің бірі Ақмолла Мұхамедиярұлы адам баласының рухани құндылықтарының тұп темірқазығы имандылықтан бастау аларына былайша токталған болатын:

Ең әуелі керек нәрсе иман деген

Ақырет істеріне инан деген

Құдая, кешір дегенмен іс бітпейді,

Иман шартын үйренбес аюан деген [7, 184].

Сөз өнерінде өрнекті өлеңімен ойлы тұжырым жасаған Әріп Тәнірбергенов те:

Сүйіқ па, иман қандай я кесек пе,
Не түрлі: мал ма, пұл ма, жанға есеп пе?
Иман деп не нәрсені айтпақ керек,
Жеуге тамақ, мінерге ат па, есек пе?
Ей, ғапыл, иман демек, шынға нанбақ,
Шындықты нысап тұтып көңілге алмақ.
Жүректі адалдыққа анық байласп
Тартынып арамдықтан таза қалмақ...
Осындай шын ниетпен қылсаң пікір,
Жүрекке тұтпақ керек шындық пікір.
Жолынан әділдіктің айнымасаң,

Иман деп соны айтады сансыз шүкір [8, 177], –

деп жан дүниенің байлығы иман нұрымен ғана бағаланатынына тоқталады. Жаратушының жалғыздығын тану, шын сезіммен сую, Оған мойынсұну - өзін мұсылман санайтын Алла құлышын амалы. Аллаға құлышылық еткен пенденің жан тебіренісі, Жаратушы Иеге деген іңкәр сезімі ақын-жыраулардың мінәжат өлеңдерінде терең көрініс тапқан. Дін тақырыбындағы басқа шығармалардан айырмашылығы мінәжат өлеңдері Алладан жәрдем тілеп, құлышылық ету сарынында айтылады. Осы сарындағы өлеңдер әсіресе Сыр өнірі мен батыс аймақтағы сөзден салтанат құрған ақындардың шығармаларында жирик кездесетінін айта кеткен абзап. Тұрмагамбет ахунның төмендегі «Мінәжат» атты өлеңі осы пікірімізге дәлел бола алары анық:

Серігің жоқ бір, Алла,
Өлмейтін тіпті тірі, Алла.
Осыншаны халық еткен,
Құдіреті күшті ірі, Алла.
Қалайда да құлышыңың,
Өзіңе мағлұм сырьы, Алла.
Тәубе, тауфик бермесен,
Кеүілімді басты кір, Алла.
Сол кірлерді кетіріп,
Ойыма орнат нұр, Алла [9, 140].

Шайыр әр істің де бастаудың бір Алла тұрарына, адам баласының басар қадамы Жаратушыға ғана аян екенін әрдайым еске салады. Тылсым дүниенің бар сырьы, адам үшін жұмбақ әлемнің құпиясы Оған ғана белгілі екенін жүрекке ұйытады. Тағы бірде ізгі амалдарды тек басқа қыншишылық туған сәттерде ғана бастамай, сау-саламат шақта талпыну қажеттігін «Аллаға» атты өлеңінде:

Алла – деп аландықты қойып енді,
Дін қамын ден сауында дос көріндер.
Тартымсыз тірілікке талтандамай,
Асылында, алдын ойлар ескерімді ер [9,67].

деп ескертеді. Жалпы, Алла Тағалаға мінәжат ету сарыны-акын-жыраулар поэзиясындағы арнайы зерттеу нысанына айналуы тиіс кең тынысты тақырыптардың бірі. Адамның өзінің Иесіне деген ең ізгі амалдары оның жүргегіне ұйытқан құлышылығынан бастау алады. Ел басына күн туған небір алмағайып замандарда ақын-жыраулар толғауларынан Алладан көмек сұрау, медет тілеу сарыны айқын анғарылады.

Мұсылманшылықтың қасиетті парызы намаз жөніндегі аяттарды да ақын-жыраулар ерекше ықыласпен уағыздал, елді имандылыққа шақырды. Белгілі дінтанушы түрік ғалымы Сафвет Сених өзінің «Құлышылық құпиясы» атты еңбегінде намаздың мәні мен құдіретін төмендегіше тұжырымдаған болатын: «Адам-ғаламның кішірейтілген нұсқасы. Ғаламдағы барлық нәрсенің бір үлгісі адам бойында да бар. Құрандағы негізгі ұстанымдардың бір ғана

«Фатиха» сүресінде қамтылғаны да талассыз. Сол секілді намаз да барлық ғибадат атаулыны еркін қамтиды. Сондай-ақ оны барлық жаратылыстарға тән құлшылық түрі бедерленген қасиетті карта деуге болдады. Өйткені намаз оқып тұрған адам дәл бір аузы берік ораза ұстаған жан секілді ештеңе ішіп-жемейді. Демек намазда ораза бар. Намазда зекет те бар. Өйткені намаз тұтастай өмірдің зекеті болып табылады. Намазда қажылық та бар. Өйткені намаз оқуға ниеттенген адам Меккеге бет түзеп, Қағбага мойын бұрады. Куәлік сөзі (шәһадат) намазда онсыз да бар» [9, 31-32].

Хандық институт тұсындағы жыраулардың соңғы өкілі ретінде танылатын Бұқар Қалқаманұлының «Бес уақытта бес намаз, біреуі қаза қалмасқа» деген өсietтің кейінгі сөз маржанын терген ақын-жыраулар да жалғастырып, пенде тіршілігіндегі ұлық амалды ардақтайды. Мысалы, Шал Құлекеұлының мұсылмандықтың айнымас дәлелі болатын бес уақыт намазды қаза қылмауды өсietті етуі төмендегі жыр шумағына өзек болған:

Жігіттер, ғибадат қыл, маған нансаң,

Намаз оқы, Алланы ойыңа алсаң.

Қырық жыл қашқан ажалдан Қорқыт та өлген,

Түбінде сөз сенікі, өлмей қалсаң [2,105].

Шал ақын пайымдауында намаз - пендениң жаратушы алдында сұралар басты парызы. Адам баласы қамшының сабындағы қысқа ғұмырында оның мәнін терең түсінгені абыз. Ақын Алтаның адам баласына аманаттаған парыздарын:

Бір құдайдан тілеймін иман, ғақыл,

Ақылсыздан әrbіr ісім өтті ғафыл

Ораза ұстап, бес намаз оқығанның,

О дүниеге барғанда ісі мақұл [2,93], –

деп Алла елшісі Мұхаммед (ғ.с.) пайғамбардан жеткен «Жәннатта Райян деп аталатын қақпа бар. Ол қақпадан ораза тұтқындардан басқа ешкім кіrmейdі. Қиямет күні: «Ораза ұстағандар қайда? – деп жар салынады. Оразашылар тұрып, сол қақпадан кіреді. Олар кіріп болған соң ол жабылып, одан басқа ешкім кіrmейdі» деген хадисті де таратады [11, 9].

Құбылаға бас қоймақ –

Мұсылманның тарығы.

Ораза, намаз қылғанның

Көңілінде құдай барлығы [12,275], –

деп толғаған Шортанбай Қанайұлы дін исламның адамзат баласына арналған парыз амалдарынан артық үлкен сый жоқ екенін меңзейді. Ақын енді бірде пәниден бәрзанқа көшкен пендениң жалған тірлікте біліп-білмей істеген күнеларына қалқан болар жалғыз медет тек намаз – оразадан ғана болатынын да:

Сираттың желі соққанда,

Ораза – намаз панаң-ды [12, 277] – деп ескертеді. Ақынның пәни тірлікте орындаған қасиетті парыздардың қиямет күні пана болатынына жамағатты үйітуы аятты өмірден көрмейтін дүмше моладалардың уағызына қарағанда әлдекайда тиімді болды. Алла алдындағы мінәжәт, амал-парыздарды орындаудың артықшылығын жырға қосу Жетісу өңірінде жыр мектебін қалыптастырған ақындар шоғырына да тән. Шарифттан шарапат іздел, жетелі сөзін:

Бес уақыт намазды

Баққан қойдай күтіңіз[13], –

деп жырмен жеткізген Қаблиса жыраудың имандылық туралы пайымдаулары кейінгі үрпаққа өнеге. Маңғыстаудың ақ шағылында Құранның әуезді мақамымен жыр кестелеген Қашаған ақынның шығармасында да ораза мен намаздың мұсылман баласы үшін орындауы тиіс қасиетті парыздардың бірі екендігі ескертіледі:

Ораза, намаз – парызды,

Кайтарған Ҳаққа қарызды

Менің де тұтқан дінім бар [14,66].

Ақын осылайша Алла парыз еткен амалдарға бас иіп, шүкіршілік етеді.

Баянауылдың баурайында ислам дінін елге кеңінен насихаттап, шарифаттың шапан киіп, сәлде ораумен өлшенбейтінін өлеңімен өрнектеген әулие Мәшіүр Жұсіп те Алла аманаттарын:

Екінші, намаз екен бізге парыз,
Айтпасақ білмегенге бізге қарыз.
Нәпсіні құрбан қылып бауыздасақ,
Құдайға жетеді екен сонда ғарыз [3,166], –

деп жырга қосқан болатын. Бес уақыт намаздың ең қасиетті парыз екендігін Сыр саңлағы Тұрмағамбет ахун да «Бәз біреу бақ-дәулетке масығады» атты насиҳат өлеңінде:

Тұз-дәмің тататғұн түгесілсе,
Міндіріп «ағаш атқа» асырады.
Көзінді қарға құзғын шоқымасқа,
Тұғаның топырақпен жасырады.
Соны ойлап Саттар Хаққа сәнә айтып,
Ойлы ерлер күніне бес бас ұрады [9,69] –

деп ғибрат етеді. Тұрмағамбет ақыреттегі амалын түгендерген алаш баласына өз бойындағы нәпсісін жеңбейінше Жаратқаннның иғлікке берген несібелерінен алыста болатынына көніл бөлген. Шайыр «Намаз» атты өлеңінде дәм тұзы таусылған пендеғе сәждеге бес ұрып, Жаратушының алдындағы парыздарын орындауы ғана пана боларын:

Көзінді қарға-құзғын шоқымасқа,
Тұғаның топырақпен жасырады.
Соны ойлап Саттар Хаққа Сәнә айтып,
Ойлы ерлер күніне бес бас ұрады [9, 69], –

деп ескертеді. Алла алдындағы парыз адамнан ұлken жауапкершілікті қажет етеді. Оған жан - дүниенің тазалығымен, Жаратушыға деген іңкәр махаббатпен бару қажет. Дін тарихын терең зерделеген Ақмолла ақын бұл туралы:

Ең әуелі тазалау керек іштің кірін,
Іште толып жатпасын сасық ірің.
Аһ, дариға, іш тазарсын, іш тазарсын,
Болмаса пайда бермес құры білім [8,185] –

деп тереңдей барады. Ұлы шындықты Алладан іздеген Абай өлеңдерінде де ислам парыздарына ерекше мән берілгені белгілі. Хакім Абай мұсылман баласының Алла алдындағы қам-қарекетінің тоқ етер түйініне:

Рұза, намаз, зекет, хаж талассыз іс,
Жақсы болсаң, жақсы тұт бәрін тегіс.
Бастапқы үшін бекітпей, соңғы төртті
Қылғанменен тартымды бермес жеміс [4,213].

деп тоқталып, пендениң Алла алдындағы парыздарының құр көзбояушылыққа, яғни мұнафыққа айналмауына ерекше мән береді.

Қажылық – Алланың адам баласына аманат еткен ұлық парыздарының бірі. Қажылыққа сапар шеккен мұсылман баласының ең қасиетті мекені – Мекке. Ақын-жырауларөз шығармаларында қажылық парыз туралы ерекше тоқталған. Мысалы, Мәшіүр Жұсіп қажылықтың мұсылман баласы үшін не себепті парыз болғанына ерекше мән бере отырып, оны өлең жолдарына өзек еткен болатын:

Жаратып он сегіз мың ғалам мұлқін
Ешбірінің кем қылмай ажар, көркін.
Үстінде Құдірет өзі патша тұрып,
Өзді-өзінің бәріне қойды еркін.
Сонда жарлық түсірді Көк пен Жерге:
«Тауға, қарға, алдыма кел, – деп, – бірге,
Ай, Күн, Жұлдыз, ағаш, шөп – шашбауыңмен

Ажарланып, көркейіп кір» – деп түрге.
Құдіреттің жарлығынан қатты састь,
Алдына құлдық бас, тәубе – қойды басты.
Көк пен жер бірдей шулап қоя берді
«Атына тағфин», – деп, аузын ашты.
Ауыз бар, жоқ болса да бас пен шеке,
Екеуі бірдей айтты, емес жеке.
«Сонда жердің ашылған аузы қай жер?»
Десендер, осы құнгі тұрған Мекке!
Мұнымды бекер деген кітап қарап,
Халқыма білгенімді айтсам жарап.
Көк пен Жердің аузы сол болғандықтан,
Құдайға жылаушылар сонда барап [3,35].

Жұсіп ақын Қажылық сапарға иманы көміл, ілім игерген пендениң баруын дұрыс деп есептейді. Ислам философтары Қажылық сапарына қатысты төмендегіше пікір айтады: «Адамда Тәнірдің барлық «зэрре» сипаттары бар. Адам өз бойындағы зэрре сипаттарын аша білу үшін алдымен көніл көзін(басирад) ашуы тиіс.Тәнірге ұласудың үш сатысы бар: біріншісі -ақиқатқа ұласу үшін дүниеден ұзақ болу; екіншісі - жүректі тазалау; үшіншісі - Болмыс пен Бірлік (усилат). Мұрат – Тәнір, онымен бірлік құру, басқасы маңызды емес. Рухани еркіндікке жету – хз. Мұхаммедке мойынсұну арқылы жүзеге асады. Олар үшін ең үлкен қажылық жасау – рухқа жол табу болып табылады. Қажылық, негізінен, Тәнірдің махаббатын ішінде оятып, соған қарай (іштегі махаббатқа) бар көнілімен ұмтылу болып табылады. Бес парыз мақсат емес, ол мұратқа жеткізер құрал болғанда ғана шарт. Өйткені, шынайы құлдық етушілердің құбыласы даналық (хикмет) пен махаббат (ғашықтық) болуы тиіс» [15, 36]. Осы орайда аз құнгі тіршілікте ішкі жан дүниенің таза болуына мән берген Мәшіһүр Жұсіп оқырманға:

Қажы барсан, Ибраһимдей мал-жаннан кеш,
Бір құдайдан басқаны ойға алма еш!
Болмаса, малың шашып өүре болма,

Үйде жат, мезгіліңмен тамағыңды іш! [3, 174] –

деп Ибраһим (ғ.с.) пайғамбардың өмірін мысал еткен. Ақынның Ибраһим (ғ.с.) пайғамбардың Алла жолында өзінің баласы Смағұлды (ғ.с.) құрбандыққа шалуға ниет еткен оқиғасын мысалға алғаны анық. Мәшіһүр қажылыққа аттанар кез-келген пендениң жүргегіндегі иман нұры Ибраһимдей (ғ.с.) кемелдікке келген сөтте ғана қайырлы болатынын айтады. Ғылымсыз қылған іс - құр қиналу. Ақын пайымдауында мұмін жүргегіне иман гүлі талмай ізденіспен, ғылыммен ғана егіледі. Бұл туралы ол:

Қажы барып кеп, көргем жоқ оңған кісі,
Қажы барды-ақ бұзылады өні-түсі.
Ғылымсыз қылған ғамал – құр қиналу,

Наданның бір жындылық қылған ісі [3, 172-173], –

деп түйіндейді. Ақын – жыраулар сырт көз үшін жасалатын жадағай құлшылықтың адам баласына абырай әкелмесіне ерекше көніл бөлген. Мысалы, төмендегі өлең жолдарында Шал ақын:

Мекке менен Медине жолдың ұшы,
Алыс сапар дейді ғой барған кісі.
Ата менен анаңды құрметтесең,
Мекке болып табылар үйдің іші[2, 83], –

деп қажылықтан бұрын жарық дүниеге келуіңе себепші болып, тәрбие берген ата-анаңның алдындағы міндеттерді өтеу үлкен сауап екенін ескертеді. Ақын ата-ананы құрметтеу барша мұсылманның қасиетті орны саналатын Мекке мен Мәдинеден артық деп отырған жоқ, бірақ

оларға деген сый-құрметің болмай қажылық сапарынан өзіңде, өзгеге де пайда жоқ екендігіне назар аударады.

Дін исламдағы бес парыздың бірі – зекет беру. Зекет – Құран Кәрімнің аят-сүрелерінде және Мұхаммед(ғ.с)-ның бізге жеткен хадистерінде жиі айтылатын парыздардың бірі. Мысалы, Тәубе сүресінің 60-аятында: «Шын мәнінде садақалар (зекеттер) Алла тарарапынан бір парыз; Қолы тар пақырларға, түгі жоқ міскіндерге, оны жинауға белгіліенгендерге, көңілдері алынатын (жаңа мұсылмандарға) құлды азат етуге, борыштыларға, Алла жолына және жолда қалғандарға беріледі. Алла әр нәрсені білуші, хикмет іесі» делінген.

Сөз зергерлерінің өлең-тогауларында зекет парызы туралы жан-жақты баяндалған. Мысалы, Қабан жырау «Ай, мұсылмандар, жарандар» атты толғауында зекет туралы былай толғайды:

Ай, мұсылмандар, жарандар,
Малыңнан зекет беріңіз.
Бірлігін Хақтың біліңіз,
Хақ жолымен жүріңіз [16].

Алқа топтың алдында салиқалы сез айтып, парасатты пайым жасаған Өмір ақын да Алланың адам баласына жүктеген осы парызын:

Бір Жаратқан – Алланың
Құдіретін көресің.
Малыңнан зекет бермесен,
Қасындағы отырған
Қарашынды көрмесен-
Танда- Махшар күнінде
Не деп жауап бересің? [5, 263] –

деп түжірымдаған. Ақынның «қарашынды көрмесен» деп айтып отырғаны жоғарыдағы аятта баяндалған кедей-кепшіктер мен міскіндер екені белгілі. Мәйекті ойы бар мысалды Мақыш ақынның шығармаларынан да табамыз. Пендені тура жолдан адастырмайтын Алла алдындағы ұлық парыздың бірін ақын:

Сауабы ғибадаттың болмас деген,
Болмаса егер халалдан киім, тағам.
Зекет беріп сарып қылсын жақсы орынға,
Заты халал малыңның болған заман [8, 187] –
деп жырға қосады. Пәтүесіз тірлігінен сақтандырар салиқалы ойды Шәкәрім қажы айтқан:
Баста таза жаратты, сен таза бол,
Ұқсан, анық айттым ғой бұл – тура жол,
Мақтан күйлеп, арамнан мал жинасан,
Орның – дозак, сорлы – сен, айтқаным сол! [17, 41-42].

деген шумағымен тарқаттық. Қазақтың қайырлы іспен ғана көркейерін көркем сөзбен кестелеп, шаригатпен бекіткен Шәкәрім қажының жоғарыдағы пікірі пенденің Иесі алдындағы амалдарына арқау болар ғибратты түйін.

Жоғарыда келтірілген мысалдардан ақын-жыраулардың Құран Кәрімнің әр сүресіне, әр аятына тәспір жасай отырып, өз оқырманына Алла аманаттаған парыздарды түсіндіргенін, оған ұйытуды мақсат еткенін аңғарамыз. Терме-толғауларда айтылған ойлар ардақты пайғамбарымыз Мұхаммед(ғ.с)ның өсietімен сабактаса отырып тындаушы жамағатқа тұнығы бұзылмай жеткізілген.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Бес ғасыр жырлайды .1 том. – Алматы: Жазушы, 1989. – 384 б.

2 Шал ақын. – Алматы: Арыс, 2003. – 200 б.

3 Қөпейұлы М. Шығармалар жинағы. 2 том. – Алматы: Алаш, 2003. – 432 б.

4 Абай. Қалың елім, қазағым... – Алматы: Атамұра, 2002.- 223 б.